Bild-Nr.: JG1167-0-01-0162-0321 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שמואל יוסף פין

געבארען אין גראדנא תקע"ח, געשטארבען אין ווילנא תרנ"א.

שמואל יוסף פין האט אנגעהויבען זיין ליטערארישע און געזעלשאפטליכע קאריערע אין דער שטורם און דראנג פעריאדע פון דער אידישער השכלה אין רוסלאנד. אלס יונגערמאן פון אכצעהן יאהר האט ער זיך אנגעשלאסען אן די ווילנער השכלה־פיאנערען: ח. ל. קאצענעלענבויגען, מרדכי אהרן גינצבורג, א. זאקהיים, מרדכי נאטאנסאן, אדם הכהן און נאך אנדערע, מיט'ן צוועק צו פארשפרייטען בילדונג צווישען אידען — אונטער אלע אומשטענדען — אויב זיי ווילען אדער ניט. ש"י פין האט אבער מעהר גליק געהאט פאר אלע זיינע חברים און רביים. בעת זיי אלע האבען געפונען אנערקענונג בלויז ביי א הייפעל משכילים, און דאס רוב פון פאלק האט זיי פארדאמט און אפגעשטעמפעלט פאר עוכרי ישראל, וואס ווילען אונטערברענגען אידישקייט — איז פין געוועז דער איינציגער, וועלכער האט די זכיה געהאט תמיד געשעצט און געאכטעט צו ווערען פון אלע קלאסען, זאגאר פון רבנים און פרומע אידען. אנגעפאנגען זיין קאריערע אלס „סאמואיל איסאקאוויץ פין" און אוועק פון דער וועלט אלס „רבי שמואל יאסעל", אלס ווילנער שטאדט־גבאי און אלס הויפט־פיהרער פון „חובבי־ציון".

די נאטור האט איהם באשאנקען מיט אלע גוטע מעלות וואס א מענש קען נאר האבען: מיט גוניאלע פעהיגקייטען, מיט א שארפען שכל, מיט אן אייזערנעם ווילען, מיט א זעלטענעם פליים, מיט געוואלדיגע פיזישע כחות, מיט רייכטהום און קלוגשאפט, מיט א וואונדערבארען הדרת־פנים און, מעהר פון אלץ — מיט הצלחה. ער איז מיילען־ווייט אריבערגעוואקסען זיין דור און מעהר געשאפען ווי אלע זיינע חברים צוזאמען. עס קלינגט ווירקליך ווי א לעגענדע, אז איין־איינציגער מענש האט אנגעשריבען אין זיין לעבען איבער פופציג ספרים אין אלע פארשידענע געביטען פון דער וויסענשאפט, אונטער וועלכע עס זיינען פאראן באדייטענדע ענציקלאפעדיעס, וואס האבען געדארפט געמאכט ווערען פון א גאנצען קאלעגיום. א חוץ דעם איז ער נאך געוועז רעדאקטאר און ארויסגעבער פון א וועכענטליכען, שפעטער מאנאטליכען, העברעאישען זשורנאל איבער צוואנציג יאהר, און דעם גרעסטען טהייל אליין אנגעשריבען. דערצו האט ער נאך איבער דרייסיג יאהר אנגעהאלטען א שטעלע ביי דער מלוכה, אלס אן איי־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1167-0-01-0162-0322 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ספעקטאר אויף די אידישע שולען אין ווילנער ראיאָן, און זיך אויך באטהייליגט אין אלע ווילנער שטאדטישע ענינים, ניט בלויז אין אידישע, נאר אויך אין אלגעמיינע, זייענדיג א שטאדט־ראט צעהנדליגער יאהרען. אז איך האב איהם אמאל געפרעגט, ווי איז עס מעגליך פאר אן איינציגען מענשען אזוי פיעל צו שאפען? האט ער מיר געענטפערט, ציינענדיג די פעדער וואס ער האט געהאלטען אין האנד — „איהר זייט דאך א בעל־חשבון, אנו רעכענעט אויס, וויפיעל קען מען אנשרייבען אין פופציג יאהר, האלטענדיג די פעדער פון צעהן ביז פופצעהן שעה אין טאג און נישט ־בטלנ׳דיג אן איבעריגע מינוט".

שמואל יוסף פין איז ניט בלויז געוועזן איינער פון די גרעסטע אין זיין דור, נאר איז אויך געוועזן די פארקערפערונג פון איינע פון די וויכטיגסטע פעריאדען אין דער אידישער געשיכטע אין רוסלאנד, וועלכע האט זיך אנגעהויבען מיט דער אסימילאטארישער השכלה און געענדיגט מיט דער נאציאנאליסטישער ציוניסטישער באוועגונג. דערזעלבינער, וועלכער האט אין די זעכציגער־זיבעציגער יאהרען געדיענט אלס כהן־גדול אויפ׳ן מזבח פון דער השכלה, און געהאט דעמזעלבינען טעות ווי אלע זיינע צייטגענאסען ,אז בילדונג און אסימילאציע וועלען ברענגען די גאולה און א סוף מאכען צו די אידישע צרות, — האט אין די אכציגער יאהרען אליין צושטערט און צושטויסען זיינע אמאליגע מזבחות און מיט א יוגענטליכען ברען זיך אריינגעווארפען אין דער ציוניסטישער באוועגונג.

קיין שעהנערע בילד האט מען ניט געדארפט זעהן, ווי צוצוקוקען א ווילנער חובבי־ציון אספה, ווי דער גרייז־גרויער שמואל יוסף פין, מיט זיין ברייטער ווייסער בארד, מיט דעם שעהנעם קלוגען פנים, פלעגט זיצען צוזאמען מיט יונגע איינגלאך און דעבאטירען פלענער, ווי איינצואורדענען די קאלאניעס אין ארץ־ישראל.

אין אלול תרמ"ט איז פארגעקומען אין ווילנא א צוזאמענפאהר פון חובבי־ציון אגודות. די „חבת־ציון" באוועגונג האט דאמאלסט דורכגעמאכט אזא שווערען קריזיס, אז די גאנצע ארגאניזאציע האט געהאלטען ביים צוזאמענפאלען. די „חובבי־ציון" אגודות אין פוילען און אין צפון־רוסלאנד האבען זיך געוואלט אפרייסען פון אדעס, און אויפגעהערט צו שיקען דארטען געלד. באזונדערס זיינען די פרומע ניט צופרידען געוועזן מיט דער אדעסער לייטונג אונטער פינסקער און ליליענבלום, און פארלאנגט, דאס די הנהגה זאל איבערגעהן קיין ביאליסטאק אדער ווילנא, אונטער דער לייטונג פון רבי שמואל מאהילעווער און שמואל יוסף פין. אינדעסען האט דר. פינסקער רעזיגנירט און מציע געוועזן, איבערצוגעבען צו אברהם גרינבערג אין אדעס. די אספה איז געוועזן זעהר א שטורמישע. די איננערע האבען בשום אופן

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

ניט געוואָלט צולאָזן אויף איבערצוגעבן די גאַנצע לייטונג אין די הענט פֿון די פֿרומע, און אונטער דער לאָזונג: „נאָך קאַנאָסאַ געהען מיר נישט“, האָבען זיי מעהרערע מאָל איבערגעבראָכען די זיצונגען. די פּראָטעסטען זיינען געווען הויפּטזעכליך געגען ביאַליסטאָק, אָבער ש״י פֿין אַלס פֿיהרער וואָלטען אַלע מסכים געווען. פֿין האָט זיך אָבער קאַטעגאָריש ענטזאָגט, און אַ דאַנק זיין גרויס קלוגשאַפֿט איז איהם געלונגען איינצולעשען דעם פֿייער פֿון דער מחלוקת, וואָס האָט געקענט ברענגען אַ טוידט־קלאַפּ צו דער גאַנצער באַוועגונג. מיט זיין געזונטען לאָגיק האָט ער באַרוהיגט אַלע צדדים און אויפגעוויזען, אַז אדעס, דער טהויער פֿון ארץ־ישראל, איז דער געאייגענסטער אָרט פֿאַר׳ן צענטער, און אַז אברהם גרינבערג, אַ פּראַקטישער סוחר און אַ טראַדיציאָנעלער איד, איז דער פּאַסיגסטער פֿיהרער פֿאַר דער איצטיגער קריטישער צייט, און דער צוזאַמענפֿאָהר האָט זיך געשלאָסען מיט שלום און אחדות.

שמואל יוסף פֿין איז אויך געווען כמעט דער איינציגער פֿון אַלע זיינע חברים און צייטגענאָסען, וואָס האָט אויף זיך געקענט זאָגען דעם תלמוד׳ישען שפּרוך „אשרי זקנתנו שכפרה את ילדותנו“ (גליקליך איז אונזער עלטער, וואָס האָט מכפּר געווען די זינד פֿון אונזער יוגענד). און באמת האָט שמואל יוסף פֿין אין זיינע יונגע יאָהרען שטאַרק געזינדיגט געגען דעם אידישען פֿאָלק; אין מאַנכע פּרטים נאָך אפשר מעהר ווי זיינע חברים, די דאַמאָלסטיגע השכלה־טרעגער, פֿון די פֿערציגער און פֿופֿציגער יאָהרען, וועלכע זיינען געווען און פֿאַרבליבען בלויז טהעאָרעטיקער, ניט האָבענדיג דעם כח דורכצופֿיהרען פּראַקטיש זייערע אידעען. אמת, מרדכי אהרן גינצבורג מיט זיין שעהנעם סטיל און וואונדערבאַרער לאָגיק און אדם הכהן מיט זיינע מייסטערהאַפֿטע שירים האָבען ניט אויפֿגעהערט צו וועקען דאָס פֿאָלק צו לערנען די לאַנדעס־שפּראַך, דאָך האָבען זיי ניט געבראַכט די געווינשטע רעזולטאַטען, ווייל זיי אַליין האָבען אַ וואָרט רוסיש ניט פֿאַרשטאַנען, אַ חוץ אַ ביסעל דייטש האָבען זיי קיין שום שפּראַך ניט געקענט. אויך האָט זיי געמאַנגעלט די נויטיגע מיטעל אויף אויסצובילדען דאָס פֿאָלק אין דער רוסישער שפּראַך. אַנדערש איז אָבער געווען שמואל יוסף פֿין. זייענדיג פֿון נאַטור אַ פּראַקטישער מענש, האָט ער ראשית אַליין זיך גוט אויסגעלערנט די רוסישע שפּראַך, און דערנאָך זיך גענומען צו אַנדערע אייראָפּעאישע שפּראַכען, און אין דער שפּעטערער צייט אויך ערלערנט לאַטייניש און גריכיש. ערשט נאָכדעם אַז ער אַליין האָט שוין געהאַט אַ פֿולקאָמענע בילדונג, האָט ער זיך גענומען צו פֿאַרשפּרייטען בילדונג אונטער׳ן פֿאָלק, און שוין אין יאָהר 1841 האָט ער געגרינדעט אין ווילנא די ערשטע אי־

דישע פאלקס־שול, צו לערנען די לאנדעס־שפראך צוזאמען מיט אידישע למודים, וועלכע איז אויסגעהאלטען געווארען פון דער רעגירונג. פין איז אנגעשטעלט געווארען אלס לעהרער פאר די אידישע למודים, וואס זיינען באשטאנען פון לערנען רעליגיע און די העברעאישע שפראך, און איז פארבליבען אויף די דאזיגע שטעלע ביז צום יאהר 1848. בעת ס׳איז געגרינדעט געווארען די ראבינער־שול איז ש״י פין אריבערגעגאנגען אלס לעהרער אהין.

אין יענער צייט איז אנגעקומען קיין ווילנא דער באוואוסטער דאקטאר ליליענטהאל, געשיקט פון דעם דאמאלסטיגען רוסישען מיניסטער אוואראוו אויף צו עפענען שולען פאר אידישע קינדער. ליליענטהאל האט געפונען פין׳ען פאר דעם פאסענדסטען מענשען אויף אויסצופיהרען זיינע אידעען, און פין איז איהם טאקע פארבליבען א טרייער אנהענגער, אויך אין דער צייט ווען די בעסערע משכילים האבען שוין געזוכט זיך אפצוטרייסלען פון איהם. אט דער דאזיגער מיסטעריעזער דאקטאר, וועלכער איז פלוצים געקומען פון דייטשלאנד, ניט פארשטעהענדיג א ווארט רוסיש, און געווארען א גאנצער שמעלקע ביי דער רוסישער רעגירונג, וואס האט איהם אנפארטרויט אזא וויכטיגע מיסיע — האט אנגעהויבען ארויסרופען א חשד ביי די בעסערע משכילים. זיי האבען אנגעהויבען צו קלעהרען, אויב די רעגירונג, וואס ווענדעט אן אזוי פיעל כחות אויף אויסצובילדען אידען, זאל ניט האבען דערביי וועלכע באהאלטענע שלעכטע כונות, און אפשר איז ליליענטהאל בלויז א ווערקצייג אין די הענט פון אוואראוו׳ן און איז גארניט אויסען די טובות פון די אידען.

די פיהרער פון דעם ארטאדאקסישען יודענטום האבען שוין דאס געהאט נאך פריהער באמערקט, באלד ווי ליענטהאל איז געקומען קיין רוסלאנד, און האבען צוגעשיקט התראות צו אלע גרעסערע קהלות, זיך ניט לאזען פארפיהרען ניט פון ליליענטהאל׳ן און ניט פון „ליבעראלען“ מיניסטער אוואראוו׳ן; ווייל ס׳איז בולט, אז דער גאנצער אנשטעל איז בלויז דורכצופיהרען די פאליטיקע פון ניקאליי דעם ערשטען—דער גרעסטער צורר וואס רוסישע אידען האבען געהאט, צו פארניכטען דאס אידישע פאלק, דורך אסימילאציע און שמד. לייכט פארשטענדילד, אז עפענטליך האט מען דאס ניט געקענט זאגען, אבער אין געהיים האבען די אידישע פיהרער פון יענער צייט, ווי רבי מענדעלע ליובאוויטשער, דער „צמח צדק“, און ר׳ איצעלע וואלאזינער, צושיקט שלוחים צו די משכילים, ועמען ליליענטהאל האט אויסגעקליבען פאר זיינע מיטארבייטער, און זיי געעפענט די אויגען. א מערקווירדיגער וואונדער, אז גראד שמואל יוסף פין, א מענש וואס האט קיין זאך ניט געטהאן אהן גרויס ישוב־הדעת, האט זיך געהאלטען אן ליליענטהאל׳ן ביז ליליען־

Bild-Nr.: JG1167-0-01-0164-0325 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

טהאָל האָט אַליין איינגעזעהן, אַז די רעגירונג האָט איהם **אָפּגענאַרט**,
און מיט חרפה פאַרלאָזען רוסלאַנד. ליליענטהאַל׳ס ספר „מגיד ישועה“,
וואו עס זיינען פאַרשריבען געוואָרען אַלע זיינע אויפרופען צום אי־
דישען פאָלק, האָט פין איבערזעצט פון דייטש אויף העברעאיש. אין
די שפּעטערע יאָהרען האָט פין אַליין איינגעזעהן זיין טעות, און פאַר
אַ גוטען פריינד האָט ער זיך אַמאָל מיט פרייד געאייסערט, אַז דער
ספר „מגיד ישועה“, וואָס דערמאָנט זיינע חטאת נעורים, איז ניט
מעהר בנמצא.

מיט איין זאַך האָט שמואל יוסף פין תמיד שטאָלצירט, דאָס
זיין פעדער איז קיינמאָל ניט באַשמוצט געוואָרען מיט ביבעל־קרי־
טיק, כאָטש ער האָט אָנגעשריבען אַזוי פיעל ביכער איבער דער אי־
דישער היסטאָריע אין העברעאישער שפּראַך. אין זיין ספר „נדחי
ישראל“ פּאָלעמיזירט ער מיט די ביבעל־קריטיקער, וועלכע ווילען
האָבען, אַז „מגלת רות“ איז געשריבען געוואָרען ערשט אין עזרא׳ס
צייט, אַלס פּראָטעסט געגען זיין פאַרבאָט פון נשים נכריות, און
ווייזט אויף מיט ראיות, ווי ריכטיג עס איז די תלמוד׳ישע מסורה, אַז
רות איז געשריבען געוואָרען אין דער צייט פון די שופטים. די מעשה
מיט מרדכי און אסתר ברענגט ער פאַר אַ היסטאָרישען פאַקט און
פּאָלעמיזירט מיט די יעניגע, וועלכע ווילען לייקענען די מעשה, ווייל
זי איז נאָך ניט באַשטעטיגט געוואָרען פון אַנדערע מקורים, און נאָך
אַזעלכע פאַרשידענע באַמערקונגען. אינטערעסאַנט איז זיין שיר, וועל־
כער ענטהאַלט 154 שורות, וואָס ער האָט פאַרפאַסט אַלס חתימה צום
ספר „נדחי ישראל“. דער שיר איז פיליכט ניט גענוג קינסטלעריש,
אָבער פול מיט אמונה און יראת שמים, געשריבען אין גייסט און סטיל
פון נפתלי הירץ וויזיל, ווי, למשל, די חרוזים:

התחזקו שרידי יעקב באמונה התחזקו,
חזקו אגודתכם ברוח אל נוסדת.

און אַזוי ווייטער.

אין די עלטערע יאָהרען האָט זיך פין געפיהרט שטרענג אָרטאָ־
דאָקסיש, אָבער פאַר די ווילנער עלטערע אידען, וועלכע האָבען איהם
געקענט פון דער יוגענד, האָט ער נאָך אַלץ ניט יוצא געווען. אין
אַ וויץ האָט ער זיך אַמאָל אַרויסגעזאָגט, אַז עס טרעפען טעג, ווען ער
דאַווענט פינף מאָל מנחה און ביי די ווילנער אידען איז ניט צו
פועל׳ן, אַז ער דאַווענט כאָטש איינמאָל! „עס פּאַסירען טעג — זאָגט
ער — „בעת ס׳איז פאַראַן פיעל צו טהאָן, און איך קום אין דער „צדקה
גדולה“ שוין צוועלף אַזייגער בייטאָג. קוים ווערט דער זייגער האַלב־
איינס, לאָזט זיך אַריין דער שמש פון דער קברנ׳ישער שוהל, וואו
עס ווערט געדאַווענט נאָכאַנאַנד מנחה פון **האַלב־נאָך־צוועלף ביז**

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB DFG

מעריב, און ברענגט מיר די בשורה, אז מען שטעלט זיך שוין דאוונען מנחה, און אזוי ווי איך וועל שפעטער זיין זעהר באשעפטיגט, בכן זאל איך ארײנגעהן אין דער קברנ׳ישער שוהל און אפּפּטר׳ן מנחה. איך געפין, אז ער איז גערעכט און געה שוין מיט איהם. ארום איינס אזייגער קומען ארײן די אנדערע גבאים, ירחמיאל ברוידע און יעקעל פּרנס, אויך האבען זיך שוין אונטערדעסען אויפגעקליבען מעהרערע ארימע לייט. קוים קומט צוזאמען א מנין לאזט שוין ירחמיאל ברוידע קיין ארבייט נישט טהאן, ביז מען דאווענט נישט אפּ מנחה. זאל איך זיי זאגען, אז איך האב שוין געדאווענט מנחה, האב איך מורא, דאס זיי זאלען נישט מיינען, אז איך זוך מיך ארויסצודרעהען, און איך מוז זיך שטעלען דאוונען צום צווייטען מאל.

„זיך אנגעמאטערט איינינע שעה מיט ווילנער ארימעלייט און איך געה מיר שוין אהיים, אבער ארויסגעהענדיג פון שוהל־הויף צו דער דייטשער גאס, דארף מיר גראד דערזעהן דער שמש פון „גמלות־חסד“־קלויז, א טהייערער, פרומער איד, און בעט מיר ארײן אין קלויז צו מנחה, מיט דער טענה, אז ביז איך וועל קומען אין שניפּישאק צו מיין וואוינונג, וועט שוין זיין שפּעטלאך אויף צו קריגען א מנין. איהם ווידער געהן זאגען, אז איך האב שוין צוויי מאל געדאווענט האב איך מיך געשעהמט, טאמער גלויבט ער מיר נישט, ובכן, האב איך שוין געמוזט א דריטען מאל דאוונען. מיעד און הונגעריג מיט דריי מנחה׳ס האב איך מיך קוים דערשלעפּט ביז צום גרינעם בריק, וואס מען גערהט אריבער צו שניפּישאק, — אז עס וואקסט ניט ארויס, ווי פון אונטער דער ערד, איינער א איד און בעט מיך מיט הכנעה: „ר׳ שמואל יאסעל, ניט מיט אייער לאסקע, ביי מיר איז פאר קיין אידישע הויז געדאכט א שבעה־הויז, עס פעהלט איינער צום מנין אויף מנחה דאוונען, כ׳לעבען, קומט ארײן“. טאקע, ווי נעהט מען דאס ניט ארײן? געדאווענט א פערטען מאל מנחה און נאך מקיים געוועז די מצוה פון נחום אבלים, און מיט די לעצטע כחות זיך קוים ארויפגעשלעפּט אויפ׳ן בארג אין מיין שטוב ארײן. איך וויל עפּעס געהן אנבייסען, אז עס קומט ניט ארײן דער שמש פון שניפּישאקער שוהל, וואו איך דאווען שטענדיג און גיט א זאג: רבי שמואל יאסעל, דער עולםווארט אויף אייך אויף מנחה“. געה דערצעהל זיי, אז איך האב שוין פיער מאל געדאווענט! כדי ניט צו מאכען לייטישע געלעכטערס געה איך האסטיג ארײן אין שוהל, דאווען א פינפטען מאל מנחה. און אחרי ככלות הכל, זאגען פיעל ווילנער אידען, אז איך דאווען קיין מנחה ניט!“...

זיין הנהגה בכלל איז געווען ווי פון אן אמת׳ען תלמיד חכם, גערעדט בנעימות, אויפגענומען אלעמען בסבר פנים יפות, מקרב געווען

Bild-Nr.: JG1167-0-01-0165-0327 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

לומדים און געווען זעהר אפגעהיט פון צו רעדען שלעכטס אויף א צווייטען. די ווילנער מורי־הוראות האבען באמת אין אנפאנג שטארק פראטעסטירט צו שטעלען די קאנדידאטור פון שמואל יוסף פין, דעם אמאליגען משכיל און אפיקורס, פאר א גבאי פון „צדקה גדולה“, פון וועמעס האנט זיי וועלען דארפען באקומען זייערע שכירות; אבער ווי צופרידען זיינען זיי שפעטער געווארען, אז באלד ווי ער איז געווארען גבאי האט ער ראשית אלע מורי־הוראות געגעבען הוספות, און נאך איינגעפיהרט, אז מען זאל זיי פינקטליך צאהלען זייערע שכירות און בדרך כבוד. א חוץ דעם פלעגט ער זין מיט זיי שטארק חבר׳ן, וואס קיין גבאי האט דאס פריהער ניט געטהאן.

דאס אייגענע ארדענונג האט ער איינגעפיהרט אין אלע פארשידענע צדקה־אנשטאלטען, וועלכע האבען געצויגען זייער השפעה פון דער „צדקה גדולה“. די פריהערדיגע גבאים האבען ניט געוואוסט פון קיין סדר, און די ארימע לייט, וועלכע פלעגען דארפען אנקומען צו דער „צדקה גדולה“, פלעגען מוזען שעה׳ן לאנגווארטען ביז מען האט זיי געענטפערט. פין האט פאר די גאנצע 12 יאהר, וואס ער איז געווען גבאי, כמעט ניט איין טאג דורכגעלאזען ניט צו קומען אין אפיס, און פינקטליך, אין א באשטימטער צייט, אלעמען אויסגעהערט און אליין דאס געלד אויסגעטהיילט. אין דער ערשטער צייט, איידער די ארימע לייט האבען זיך צו איהם צוגעוועהנט, און וויסענדיג, אז ער איז געווען א רוסישער טשינאווניק, פלעגען זיי איהם אנרופען „פאניא פין“ אדער „גאספאדין פין“, אבער שפעטער האבען זיי אנגעהויבען צו באמערקען, אז איהם איז דאס ניט ניחא, ווייל צו די יעניגע, וועלכע פלעגען איהם אנרופען „רבי שמואל יאסעל“ איז ער פריינדליכער געווען, האבען שוין אלע איהם אזוי גערופען און דער נאמען „פין“ איז ביי דער מאסע מיט דער צייט כמעט פארגעסען געווארען.

איינע פון די שעהנסטע מעלות וואס שמואל יוסף פין האט געהאט איז געווען, וואס ער האט ניט ליעב געהאט צו ריידען וועגען זיין אייגענער פערזאן, און בפרט נאך צו שרייבען וועגען זיך. בעת מען האט געפייערט אין ווילנא זיין זיבעציג־יעהריגען יובילעאום און דאס יובעלאום־קאמיטע האט געוואלט ארויסגעבען א באזונדער בוך איבער דעם חג־היובל און אויך צו געבען א פולשטענדיגע ביאגראפיע, אנהויבענדיג פון זיינע יונגע יאהרען, בעפאר ער איז ארויסגעטראטען אין דער עפענטליכקייט, האט מען ביי איהם בשום אופן ניט געקענט פועל׳ן צו געבען דאס נויטיגע מאטעריאל און דאס בוך איז געבליבען ניט ארויסגעגעבען.

צוליעב דעם ווייסען זיינע ביאגראפען בלויז, אז ער איז געבארען געווארען אין יאהר תקע״ח אין גראדנא, אז זיין פאטער ר׳ אייזיק

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

איז געווען א גרויסער למדן און א ירא שמים; אז ביז צו בר־מצוה האט ער געלערנט אין היימישע חדרים און ישיבות און געהאט א שטרענג ארטאדאקסישע ערציהונג. נאך בר־מצוה האט איהם דער פאטער געבראכט קיין ווילנא, וואו ער איז שוין פארבליבען זיין גאנצען לעבען. אין די ערשטע פינף יאהר האט ער געלערנט מיט גרויס התמדה תלמוד און פוסקים ביי גרויסע רביים, און איינער פון זיינע רביים איז געווען דער באוואוסטער רבי מנשה איליער. זיינע נאהענטע חברים פון יענער צייט זיינען געווען מרדכי פלונגיאן און דער שפעטער באריהמט־געווארענער מגיד חיים רומסישקער. ערשט צו אכצעהן יאהר, בעת ער איז שוין געווען א גרויסער בקי אין ש"ס און פוסקים און אין די אידיש־קלאסישע ווערק: מורה נבוכים, כוזרי און אנדערע, האט ער זיך גענומען צו השכלה.

ווילנא איז דאמאלסט געווען די מעטראפאלע פון דער השכלה וואו עס האבען געלעבט און געווירקט די השכלה פיאנערען: חיים לייב קאצענעלענבויגען, מרדכי אהרן גינצבורג, יצחק אייזיק בן יעקב, אדם הכהן, מרדכי נאטאנסאן, א. זאקהיים, אידל שערעשעווסקי, אייזיק מאיר דיק און נאך. פין האט זיך אנגעשלאסען צו דער דאזיגער גרופע, און אין פארלויף פון צעהן יאהר איז ער כמעט אריבערגעוואקסען אלע זיינע אמאליגע רביים און חברים, ניט בלויז אין שפראכען־קענטניש, נאר אויך אויפ'ן געביעט פון חכמת ישראל און אידישע היסטאריע.

זיין ערשטען גרויסען פרסום האט ער געקראגען אין יאהר תר"ז, דורך זיין ספר „שנות דור ודור", די כראנאלאגיע פון דער אידישער היסטאריע אין דער דייטשער שפראך, און אויך דורך זיין ספר „תלמוד לשון רוסיא", דער ערשטער רוסישער גראמאטיק אין דער העברעאישער שפראך. ער איז שוין דאמאלסט געווארען אזוי באריהמט, אז כאטש ער איז נאך געווען א גאנץ יונגער מאן, האט מען איהם שוין צוגעצויגען צו דער דעלעגאציע וואס האט מקבל־פנים געווען משה מאנטעפיארע'ן ביי זיין קומען אין ווילנא, אין דעם דאזיגען יאהר.

פאר דערזעלבער צייט איז געשטארבען אין ווילנא מרדכי אהרן גינצבורג, און איבער דעם וואונדערבארען הספד וואס פין האט געהאלטען אויף איהם, האט גערעדט גאנץ ווילנא — אנדערע האבען איהם געריהמט און אנדערע געטאדעלט. דעם הספד האט ער באמת פארשריבען אין א באזונדערן ספר אונטער דעם נאמען „איה סופר", וועלכער איז אבער פארבליבען ניט געדרוקט, ווייל פין האט זיך שפעטער אליין ארומגעזעהן, אז ער איז דאמאלסט צו ווייט געגאנגען מיט זיינע אנגריפען אויף דאס ארטאדאקסישע יודענטום.

ביי דיעזער געלעגענהייט וויל איך דא איבערגעבען די לעזער א זעהר אינטערעסאנטען עפיזאד, וואס האט זיך אפגעשפילט ביי

מרדכי אהרן׳ס לויה, און ווי ווייט מיר איז באַקאַנט, איז דאָס נאָך אין ערגעץ ניט פאַרצייכענט געוואָרען.

מרדכי אהרן גינצבורג׳ס חברים האָבען געוואָלט מאַכען מיט זיין טויט אַ דעמאָנסטראַציע פאַר דער השכלה, און צוליעב דעם האָבען זיי פאַראַנשטאַלט אַ פּאַראַדנע לויה, געבראַכט דעם אָרון צום שול־הויף און געצוואונגען דעם שטאָדט־מגיד, רבי וועלוועלען, צו מאַכען אַ הספּד. אַ גרויסער עולם איז צוזאַמענגעקומען צוצוזעהן דעם גרויסען חידוש, ווי דער צדיק, רבי וועלוועלע, וועט מספּיד זיין דעם באַוואוסטען אפּיקורס. דער מגיד האָט באמת געהאַלטען אַ זעהר וואַרימען הספּד, און דער עולם האָט סטראַשנע געוויינט. ער האָט דערמאַנט אין זיין הספּד די אַלע גרויסע גאונים און צדיקים וועלכע ווילנא האָט אַמאָל געהאַט און זיי איינציגווייז פאַרלאָרען. דערמאַנט דעם גאון, דעם חיי אָדם, רבי שאול׳קען, רבי אבלי פּאָסוואָלער און נאָך; דערצעהלט די שבחים און די גרויסקייט פון יעדען איינציגען. בלויז צום סוף האָט ער צוגעלעגט די פּאָר ווערטער, אַז מרדכי אהרן גינצבורג, אויך אַ ווילנער, איז אויך געשטאָרבען.

חברה משכילים זיינען געוואָרען אויפגעקאַכט אויפ׳ן מגיד, וואָס האָט זיי צום נאַרען געמאַכט, און קוים איז ער אַרונטער, איז בערל מיכאַלישקער אַרויפגעגאַנגען אויף דער בימה און זיך געשטעלט אויפ׳ן פּסוק אין שמואל ב׳ „ויבא הנער המגיד ויאמר נס העם מן המלחמה וגם הרבה נפל מן העם וימתו וגם שאול ובניו מתו“. איז אין פּלוג די קשיא, פאַרוואָס רופט אַן דער פּסוק דעם מגיד מיט׳ן נאָמען „נער“, דאַכט זיך ער האָט גערעדט גאַנץ צו דער זאַך. די מעשה איז אָבער, אַז דער מגיד איז דאָך אַ „נאַר!“ דוד פרעגט איהם, וואָס הערט זיך מיט שאול׳ן. אַנשטאָט איהם צו ענטפערען, אַז שאול איז געשטאָרבען, הויבט דער מגיד אָן צו דערצעהלען גאָר זייטיגע זאַכען און בלויז צום סוף זאָגט ער „וגם שאול ובניו מתו“, אַ פּנים אַז דער מגיד איז טאַקע באמת אַ נאַר. חברה האָט דער קיבעץ זעהר נעפעלען געווען און זיי האָבען געדאַנקט בערלען וואָס ער האָט דעם מגיד גוט אויסגע־שייגעצט.

דער מגיד איז אָבער אַ צווייטען מאָל אַרויף אויף דער בימה און געבעטען דעם עולם איהם אויסצוהערען אַ קורצע מעשה: „אַ וויל־נער גביר האָט זיך אַמאָל משדך געווען מיט אַ מיטויער גביר, און די חתונה האָט געדאַרפט זיין אין מיטוי. דעם ווילנער מחותן האָט זיך געוואָלט ציינען די קורלענדער אידען ווילנער אַנטיקען, האָט ער מיטגענומען צו דער חתונה דעם באַריהמטען ווילנער בדחן פון יענער צייט. מיט גרויס נייגעריגקייט זיינען צוזאַמענגעקומען אויף דער חתונה אַלע מיטויער אידען, צו הערען דעם וועלטבאַריהמטען

בדחן, וואָס דער מחותן האָט איהם אַזוי מפליא געווען. ס׳איז געקומען צו „באַזעצענס“, דער ווילנער מחותן בעט דעם בדחן וואָס זאָגען, — ער לעגט אָפּ אויף שפּעטער; ס׳איז געקומען צו „באַדעקענס“, — דער בדחן זאָגט נאָך אַלץ ניט. נון, האָבען אַלע געמיינט, אַז צו דער חופּה וועט ער זיך שוין מן הסתם פונאַנדערזאָגען, אָבער ווי ערשטוינט זיי־נען אַלע געוואָרען, אַז צו דער חופּה האָט ער אויך גאָרניט געזאָגט און אַלץ אָפּגעלעגט אויף שפּעטער. צו דער חופּה־וועטשערע איז דער עולם שוין געוואָרען אונגעדולדיג און אַלע האָבען אַנגעהויבען צו בעטען דעם בדחן, ער זאָל שוין אַמאָל וואָס זאָגען. דער בדחן ריהרט זיך ניט פון אָרט. דער ווילנער מחותן האָט זיך שוין מעהר ניט געקענט איינהאַלטען, אָפּגערופען דעם בדחן אָן אַ זייט און איהם דערלאַנגט אַ פּאַרציע. „סטייטש, גזלן איינער“ — האָט ער צו איהם גענומען טענה׳ן — „לא די וואָס איהר האָט מיר אַנגעמאַכט אַזאַ הוצאה אייך צו שלעפּען פון ווילנא אַזש קיין מיטוי, האָט איהר מיר נאָך אַנגעטהאָן אַזאַ בזיון פאַר מיינע מיטויער מחותנים, און אויך מבזה געווען ווילנא“. — „ערגערט זיך ניט, בעל־הבית לעבען“ — ענטפערט איהם דער בדחן“ — „מיינט ניט, חלילה, אַז איך וויל אייך מצער זיין, אָבער אַז איך קען מיר ניט העלפען. איהר זאָלט וויסען, אַז איך בין גאָרניט אַזאַ קונצענמאַכער ווי איהר מיינט. מיין גאַנצער קונץ באַשטעהט אין מאַכען גראַמען, און דאָס קען איך נאָר ביי אונז, אין ווילנא, וואו אַלע רופען זיך מיט אידישע נעמען. אַז איך קום צו אַ חתונה ברויך איך קיין שום הכנות ניט. די גראַמען זיינען צוגעגרייט. איין מחותן הייסט ברוך, דער צווייטער זרח, איינער בעריל, דער אַנדערער שמערל; איין מחותנת׳טע הייסט ביילע, די צווייטע קיילע, און איך גראַם שוין צוזאַמען. אָבער דאָ, אין קורלאַנד, אַז איינער הייסט אַדאָלף, אַ צווייטער הייסט מאַרקוס, אַ דריטער גאָר קאַרל. היינט די פּאַמיליע נעמען זייערע, איינער לעווינסאָן, דער צווייטער גינצבורג, נו זיי אַ חכם און גראַם זיי צוזאַמען. אַז איך וועל זיין אם ירצה־השם, אויף מעהרערע אַזעלכע חתונות, וועל איך שוין וויסען וואָס צו זאָגען...“

אַ דאַנק פין׳ס חוש פאַר פּראַקטישע אַרבייט, האָבען איהם ניט גע־קענט צופרידענשטעלען די מעטאָדען פון זיינע חברים, וואָס האָבען געוואָלט אַריינברענגען די השכלה ביי אידען דורך מליצות און שירים, דורך קריטיקירען מאמרי חז״ל און דורך לצנות מאַכען פון אידישע מנהגים. ביי איהם איז אויסגעקומען, אַז ניט מיט אַזעלכע דרכים וועט מען קענען פאַרשפּרייטען אין פאָלק די אמת׳ע בילדונג, מען וועט נור שאַפען הפקר־מענשען און אָפּטריניגע פון דער טראַדיציע. כדי צו זיין געבילדעט און צוגלייך פאַרבלייבען גוטע אידען, איז נויטיג

דאס פאלק צוערשט באקאנט צו מאכען מיט דער אידישער קולטור און מיט זיין גלענצענדע פארגאנגענהייט. צוליעב דעם צוועק האט ער אנגעהויבען צו ארבייטען אויף שאפען א אידישע היסטאריע אין דער העברעאישער שפראך, וואס ער האט ארויסגעגעבען אין יאהר 1851 אונטער'ן נאמען „נדחי ישראל", ענטהאלט א כראנאלאגישע צוזאמענשטעלונג פון דער אידישער היסטאריע פון חורבן בית שני ביז צום אבן־עזרא און די בעלי־תוספות. צוואר האט שוין היינט אזא ספר ווי דער „נדחי ישראל" פיעל פון זיין ווערט פארלארען, א דאנק די נייע היסטארישע פארשונגען וואס זיינען געמאכט געווארען אין די לעצטע פופציג יאהר — אבער צו יענער צייט, מיט אכציג יאהר צוריק, נאך בעפאר יאסט און גרעץ האבען ארויסגעגעבען זייערע אידישע היסטאריעס, האט דער „נדחי ישראל" גרויס אויפמערקזאמקייט אויף זיך געצויגען און דערנעהנטערט אידען צו השכלה מעהר ווי זיינע חברים מיט זייערע מליצות און שירים לכבוד די „טאכטער פון הימעל".

אבער נאך א גרעסערען היסטארישען ווערט האבען באקומען זיינע שפעטעריגע ספרים: דער ספר „דברי הימים לבני ישראל" אין צוויי טיילען, פול מיט חריפ׳ישע הערות און טיעפע חקירות אין חכמת ישראל, און זיין ספר „קריה נאמנה", די היסטאריע פון דער אלטער אידישער שטאדט ווילנא; מאנאגראפיעס און מצבות פון אלע גאונים, חכמים, פרנסים, וועלכע האבען אין ווילנא געלעבט אדער דארטען געשטארבען. אין דעם ספר ציינט פין ארויס געוואלדיגע ביבליאגראפישע ידיעות, און געווארען דורכדעם באליעבט ביי אלע ווילנער אידען, זאגאר אויך ביי די גאנץ פרומע, וואס ער האט זייער שטאדט אזוי פאפולער געמאכט פאר די אידען פון דער גאנצער וועלט. א גרויס חשיבות צו דעם דאזיגען ספר האט נאך צוגעגעבען די אינטערעסאנטע און וויסענשאפטליכע הקדמה פון דעם גרויסען געלעהרטען רבי מתתיהו שטראשון אונטער דעם נאמען „רחובות קריה".

שמואל יוסף פין איז געווען כמעט דער איינציגער פון זיינע חברים, מיט אויסנאהם פון רבי מתתיהו שטראשון, וועלכער האט זוכה געווען לשני שולחנות — צו תורה און גדולה צוזאמען. אין יאהר תרי"א איז איהם אפגעשטארבען זיין ערשטע פרוי, און האט חתונה געהאט צום צווייטען מאל מיט א זעהר רייכער אלמנה און א גרויסע אשת־חיל, וועלכע האט געפיהרט גרויסע געשעפטען. א דאנק דעם האט פין אין זיין גאנצען לעבען ניט געוואוסט פון דאגת־פרנסה, און געקענט מקיים זיין צו לערנען תורה מעושר.

פין האט אמאל דערצעהלט, אז רבי אייזיל סלאנימער האט איהם געפרעגט בדרך הלצה, אויב ער ווייסט פון „מגן אברהם", וואס זאגט,

אז מען נעהמט א ווייב פון געלד־וועגען, מוז מען מאכען די ברכה „דיין אמת". דארויף האט ער איהם געענטפערט: „אז ער איז זעהר צופרידען וואס, ע ר א ל י י ן קען מאכען די ברכה, איידער צו בלייבען דעם גאנצען לעבען אן ארימאן, זיין א חשוב כמת און אז א נ ד ע ר ע זאלען דארפען מאכען איבער איהם די ברכה „דיין אמת".

רבי אייזיל האט איהם אמאל געפרעגט אין א שפאס, פארוואס ער רופט זיך עפעס „פין און ניט „פיין" (מיט צוויי יוד׳ן), און אליין געגעבען דעם תירוץ, אז א פנים עס פעהלט איהם דער „פינטעל יוד". דארויף האט איהם פין געענטפערט, אז באמת האט ער געהייסען פיין, מיט צוויי יוד׳ן, נאר פון רחמנות וועגען האט ער איין יוד אוועקגע־ליהען „אברהם דובער הכהן לעבענזאהן", א נאמען פון דריי־און־צוואנציג אותיות, און האט ניט איין יוד!

דער אייגענער רבי אייזיל האט איהם אויך אמאל געזאגט, אז ביי איהם, א פנים, איז פארביטענע יוצרות, אנשטאט וואס זיינע ציגעל (פין האט געהאט אן אייגענע ציגעלניע) האבען געדארפט זיין הארט און זיין לשון ווייך, איז גאר ביי איהם גראד קאפויר — די ציעגל ווייך און די שפראך — הארט...

אין יאהר 1860 האט ער אנגעפאנגען ארויסצוגעבען א העברעאי־שען זשורנאל מיט׳ן נאמען „הכרמל", וועלכער איז עלף יאהר נאכאנאנד וועכענטליך, מיט קליינע אונטערברעכונגען, ארויסגעגאנגען. אין יאהר 1871 איז ער פארוואנדעלט געווארען אין א מאנאטליכען זשורנאל און כסדר ארויסגעגאנגען ביז 1880.

אין דעם דאזיגען זשורנאל האבען זיך באטייליגט די גרעסטע אידישע געלעהרטע פון יענער צייט, ווי: מתתיהו שטראשון, שד"ל, יעקב רייפמאן, שניאור זק"ש, מרדכי פלונגיאן, אדם הכהן, אלעזר צווייפעל, קלמן שולמאן און נאך.

אין די לעצטע צעהן יאהר פון זיין לעבען, כאטש זייענדיג שוין א זקן אין די זעכציגער יאהרען און זייענדיג שטענדיג פארנומען מיט געזעלשאפטליכע ארבייט, האט ער געשאפען צוויי ענציקלאפעדיעס, אויף וועלכע א גאנצע קאלעגיע האט געדארפט דארויף ארבייטען. דאס זיינען: דער „אוצר לשון המקרא והתלמוד", די שרשים און מקורים פון אלע ווערטער וואס געפינען זיך אין תלמוד, וועלכער איז לײדער געבליבען נישט פארענדיגט, און דער ספר „כנסת ישראל", ענטהאלט א רשימה פון פינף טויזענד גדולי ישראל פון זמן הגאונים ביז צו אונזער דור, פון יעדען איינציגען א קורצע ביאגראפיע און דעם כאראקטער און אינהאלט פון זייערע ספרים. פאר דערזעלבער צייט האט ער ארויסגעגעבען אין דער רוסישער שפראך א בוך אין דריי טהיילען איבער די גרונד־פרינציפען פון דער אידישער רעליגיע,

און דער בילדונגס־מיניסטער האָט דאָס באַשטימט פאַר אַ לעהר־בוך אין די אידישע שוהלען.

שמואל יוסף פין האָט ווענינ וואָס באַנוצט זיין רייכקייט אויף פאַרגעניגענס. די פיהרונג פון זיין שטוב איז געווען ווי פון אַ פשוט׳ן בעל־הבית. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, גלויב איך, אַז פין איז קיינמאָל אין אויסלאַנד ניט געפאָהרען. דאַגעגען האָט ער פיעל געלד געספּענדט אויף איינצושאַפען זיך אַ גרויסע ביבליאָטהעק און אויף צו דרוקען זיינע אייגענע ספרים, וואָס האָבען איהם, אין פאַר־לויף פון זיין לעבען, צעהנדליגער טויזענדער אָפּגעקאָסט. צו דעם צוועק האָט ער זיך איינגעשאַפט אַן אייגענע דרוקעריי, צוזאַמען מיט ראָזענקראַנץ וועלכע האָט עקזיסטירט צעהנדליגער יאָהרען און פיעל פון די בעסטע ספרים אַרויסגעגעבען.

אין יאָהר 1856 איז פין אַנגעשטעלט געוואָרען פון דער ממשלה פאַר׳ן פּאָפּעטשיטעל אויף די אידישע שולען פון ווילנער אָקרוג. צו זיין שבח מוז מען זאָגען, אַז ער האָט די גאַנצע פינף־און־דרייסיג יאָהר, וואָס ער האָט אַנגעהאַלטען די דאָזיגע שטעלע, זיך ניט געפיהרט מעשה טשינאָווניק און פלעגט אָפט אַריבערקוקען אויף אַ סך זאַכען, וואָס האָבען געקענט ברענגען צרות אויף די אידישע לעהרער און אויף די מלמדים.

שמואל יוסף פין האָט געהאַט די הצלחה צו דערלעבען און צו זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען, דעם דאַנק און די אַנערקעננונג פון דער אידישער געבילדעטער וועלט פאַר זיינע ליטעראַרישע און געזעל־שאַפטליכע אַרבייטען. שוין אין אַנפאַנג יאָהר תרמ״ח האָט זיך גע־בילדעט אין ווילנא אַ קאָמיטע פון באַוואוסטע ליטעראַטען און כלל־טהוער, אויף צו פאַראַנשטאַלטען אַ נאַציאָנאַלען יום־טוב צו פין׳ס זיבעציג יעהריגען געבורטס־טאָג, אום ר״ח חשון, תרמ״ט. אַן דער שפּיץ פון דער קאָמיטע זיינען געשטאַנען: דער באַנקיר שאול הור־וויץ, חיים בערלין, יוסף פריעדלענדער, ישעי׳ געציל באַק און חיים ליב מאַרקאָן. פון אַלע עקען רוסלאַנד׳ס, אויך פון אַנדערע מדינות, האָבען זיך אָפּגערופען די גרעסטע אידישע פּערזענליכקייטען מיט דער פאַר־שפּרעכונג צו נעהמען אַ חלק אין יובילעאום פייער. איבער צוויי הונ־דערט דעלעגאַטען זיינען צוזאַמענגעקומען פון נאָהענט און פון וויים, צו דעם דאָזיגען מאָדערנעם יום־טוב, וואָס קיין איד אין רוסלאַנד האָט דערצו נאָך ניט זוכה געווען. אַזוי ווי פין איז געווען אַ מרוצה צו אַלע סאָרטען קלאַסען אידען, דעריבער איז אויך אַזוי פיעל־פאַרביג געווען דער סטענדערד פון די דעלעגאַטען. עס זיינען צונויפגע־קומען: פאַרצייטיגע און מאָדערנע רבנים, בעל־הבית׳ישע עסקנים און היינטיגע כלל־טהוער, אַסימילאַטאָרען און נאַציאָנאַליסטען און **אַלע**

Bild-Nr.: JG1167-0-01-0168-0334 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פארשידענע סארטען משכילים, פרומע און פרייע. אט די אלע האבען
זיך פאראייניגט אויסצודריקען זייער דאנק און אנערקענונג צו א מאן,
וועלכער האט ערצוינען צוויי דורות און געארבייט 55 יאהר פאר זיין
פאלק.

א גאנצע וואך האט ווילנא געפייערט זיין יובילעאום, א חוץ דעם
איז אויך געפייערט געווארען אין די שטעדט: קאוונא, פעטערבורג,
אדעס, פאלטאווא, האמעל און יעקאטערינאסלאוו, וואו דאס אידישע
אינטעליגענץ האט זיך צוזאמענגעקליבען פייערען דעם דאזיגען טאג.
כמעט פון אלע גרעסערע אידישע קהלות זיינען אנגעקומען טעלעגרא־
פישע באגריסונגען מיט די חתימות פון די פראמינענטסטע מענשען
פון יעדער שטאדט. עס זיינען אויך אנגעקומען אדרעסען און בא־
גריסונגען פון די גרעסטע רבנים און פון די הויפט אידישע אינטעלי־
גענץ, ווי: באראן גינזבורג, די פראפעסארען לאצארוס און שטיינ־
טהאל, גידעמאן, באבער, צדוק כהן, הילדעסהיימער, בערלינער
און נאך. עס איז אויך צוגעשיקט געווארען פון פיעל קהלות א היבשע
סומע געלד אויף צו שטיפטען אן אונטערשטיצונגס־פאנד פאר בא־
דירפטיגטע אידישע געלעהרטע אויפ׳ן נאמען פון חתן־היובל.

דער שרייבער פון די דאזיגע צייל‎ען האט געהאט דעם כבוד צו
זיין דאמאלסט דער דעלעגאט פון די ליבויער קהלה, און זיך באטהיי־
ליגט אין אלע פארשידענע פאראנשטאלטונגען וואס זיינען געמאכט
געווארען לכבוד דעם יום טוב א גאנצע וואך. עס שטעהט נאך פאר
מיינע אויגען דאס וואונדערבאר שעהנעם בילד, ווי דער עלטסטער וויל־
נער מורה הוראה, רבי שלמה׳לע, אנגעטהאן אין א זופיצע מיט א
שטריימעל, צוזאמען מיט׳ן אכציג־יעהריגען דאקטאר טראכטענבערג,
אנגעטהאן אין זיין גענעראלסקען אוניפארם, האבען אריינגעפיהרט
אונטער די ארעמס דעם חתן־היובל אין זיין גרויסען ביבליאטעק־צימער,
וואו עס האבען זיך געהאט פארזאמעלט די הונדערטע דעלעגאטען און
געסט. פין האט אנגעהויבען זיין העברעאישע רעדע מיט
פאלגענדע ווערטער: „יודע אני, כי אינני כדאי והגון לכבוד גדול
כזה, אך קורא אני את דברי רבי יוסי שאמר: „מימי לא עברתי על
דברי חברי, יודע אני בעצמי שאינני כהן, אומרים לי חברי עלה לדוכן
אני עולה“. טובי חכמי ישראל הסכימו לכבדני, עלי לקבל הכבוד
הזה“. אז פין האט געענדיגט זיין איינדרוקספולע רעדע, זיינען פאר־
געטראטען פאר איהם די פארשידענע דעלעגאציעס פון די קהלות און
אינסטיטוציעס און פארגעלייענט די מיטגעבראכטע אדרעסען, וואס
האבען פארנומען כמעט דעם גאנצען טאג. אין אוועגד האט מען
אין פינ׳ס וואוינונג פאראנשטאלטעט א גרויסע סעודה, וואו עס האבען

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB DFG

Bild-Nr.: JG1167-0-01-0169-0335 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זיך באטהייליגט אויסער די צוזאמענגעפאהרענע דעלעגאטען, אויך אלע ווילנער מורה־הוראות און די עלטערע משכילים.

אינטערעסאנט זיינען געווען די טיש־רעדעס, וואס מען האט געהערט אין פארשידענע שפראכען. אזוי ווי די מייסטע רעדנער האבען צום ערשטען מאל אין זייער לעבען בייגעוואוינט אזא מין שמחה — מיט פערציג יאהר צוריק האט מען נאך וועניג וואס געוואוסט אין רוסלאנד פון יובילעאומס, פון באנקעטען און נאך אזעלכע אנשיקענישען — דעריבער איז רעכט געווען, אז א רב אין זיין רעדע האט געזוכט צורעכט צו מאכען א שווערען רמב"ם; א דאקטאר האט גערעדט וועגען נייע מעדיצינישע ערפינדונגען און א לעהרער — וועגען פעדאגאגיע. כדאי צו באמערקען, אז די בעסטע שירים, וועלכע זיינען פארפאסט געווארען לכבוד דעם חתן־היובל, זיינען גראד געווען פון צוויי גרויסע רבנים, פון רבי יעקב דוד סלוצקער (רידב"ז) און פון רבי פינחס ראזאווסקי פון סווענציאן.

די מייסטע דעלעגאטען זיינען פארבליבען אין ווילנא די גאנצע וואך, וואו יעדען טאג איז מען צוזאמענגעקומען אין אן אנדער הויז, און אנדערע זיינען נאך פארבליבען ביז איבער שבת, ווען פין האט איינגעלאדען צו זיך אויף טשאלענט. אן אנגענעהמע עראינערונג איז ביי מיר פארבליבען פון יענער סעודה, א דאנק דעם פאלגענדען עפיזאד: מיר איז גראד אויסגעקומען צו זיצעןביים טיש צווישען קלמן שולמאן און נפתלי משכיל לאיתן, געגענאיבער פין׳ען. אין מיטען עסען הער איך ווי פין זאגט צו שולמאנ׳ן: „ר׳ קלמן, מיר מעגען זיך ביידע שעהמען פאר דעם יונגען מאן" — ווייזענדיג מיט׳ן האנט אויף מיר. „שוין פופציג יאהר זייט מיר ביידע שרייבען אויף לשון קודש און קנאפע פראפיטען געהאט, און הערר מארק האט שוין, ווי איך הער, גוטע געלד פאר זיין לשון־קודש שרייבען געמאכט (מיין בוכהאלטעריע האב איך דאמאלסט געהאט ארויסגעגעבען בלויז אין העברעאיש), און א סברה, אז ער ברענגט זיינע לעזער מעהר פראקטישע נוצען ווי מיר האבען זיי געבראכט". איך האב באדאנקט פינ׳ען פאר זיין גוטע מיינונג איבער מיר, און געענטפערט שולמאנ׳ען אויף זיין תמימות׳דיגע פראגע: ווער עס איז געווען מיין רבי אין בוכהאלטעריע, אז איך האב געקענט ווערען א רבן של בני הגולה? — דאס מיין רבי איז געווען רב פפא. נפתלי משכיל לאיתן, א בקי אין גאנץ ש"ס, האט האסטיג א מאך געטהאן מיט׳ן האנט אויפ׳ן שטערן און אנגעפאנגען דורכצולויפען ש"ס, צו געפינען וועלכע שייכות רב פפא האט מיט בוכהאלטעריע. פין אבער האט גלייך פארשטאנען מיין געדאנק, אז ביי מיר איז ניט דוקא רב פפא, איך מיין בלויז דערמיט צו זאגען א דאנק די גמרא, וואס האט מיין שכל געשארפט האב איך

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1167-0-01-0169-0336 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דאָס דערגרייכט, און גיט איהם אַ זאָג מיט אַ שמייכעל: „ניט נויטיג, רבי נפתלי, ווייט צו זוכען, מיר וועלען ביי הערר מאַרק פּועל׳ן, דאָס ביי איהם זאָל אויך רעכט זיין רב הסדא אָדער רב זביד אָדער אַן אַנ־דער אמורא...“

פין האָט איבערגעלאָזען איין זוהן — דעם דאָקטאָר בנימין פין, געוועזען איינער פון די בעסטע און איידעלסטע אידישע דאָקטוירים אין ווילנא, אַ וואַרימער איד און אַ גרויסער בעל־צדקה, און האָט איבער־גענומען נאָך זיין פאָטער׳ס טויט די לייטונג פון די „חובבי־ציון“ אין ווילנא און אומגעגענד. ער איז ליידער יונגערהייט געשטאָרבען.

פין איז נפטר געוואָרען ד׳ שבט תרנ״א, און זיין לויה איז געוועזען איינע פון די גרעסטע וואָס איז ווען פאָרגעקומען אין ווילנא.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main
UB
DFG